

PEDAGOGIK MAHORAT

MS
2022

Jo‘rabek YARASHEV, Xurshid AXROROV. Musiqa ta’limi o‘qitish metodikasini takomillashtirishda aktdan foydalanish imkoniyatlari (sibelius dasturi misolida).....	235
M. SAMIYEVA. “Buxoro ijrochilik uslubi” - o‘smir-o‘quvchilar axloqiy sifatlarini rivojlantirish omili sifatida.....	237
O‘. AVLIYOQULOV. Musiqa madaniyati ta’limida musiqiy savodxonlik faoliyatidan foydalanish imkoniyatlari	239
Davron RO‘ZIYEV, Shavkat QODIROV, Dilovar QODIROVA. Sharq allomalarining inson ma’naviyatida musiqaning o‘rni haqidagi qarashlari	241
Dilorom SAIDOVA, Davron RO‘ZIYEV. Maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy ko‘nikmalarini shakllantirish	244
I.M.RAXMANOVA, Davron RO‘ZIYEV. Musiqa ta’limida pedagogik texnologiyalarning ahamiyati.....	248
Munisa JO‘RAYEVA, Davron RO‘ZIYEV. O‘zbekistonda fortepiano ijrochiligi san’ati	251
Hojibuv RAHMONOVA, Sanoqul DO‘STOV. Musiqaning inson ruhiyatiga ta’siri haqidagi sharq mutafakkirlarining fikrlari	254
Sitora XAMDAMOVA. O‘zbek xalq qo‘shiqlarining g‘oyaviy badiiy xususiyatlari	259
Islom AXTAMOV. Maktab musiqi madaniyati darslarida maqom namunalarini o‘rgatishni metodik takomillashtirish tajribalaridan	261
Ulug‘bek MIRSHAYEV, Dilara MIRSHAYEVA. Boshlangich sinf o‘quvchilarida musiqiy - ritmik harakatlarni shakllantirish	263
Dilshoda RUSTAMOVA, F.G. Nurullayev. Hozirgi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqi tarbiyasi	265
Nasiba HAZRATOVA, F.G. Nurullayev. Musiqa darslari orqali o‘quvchi yoshlarning ongini va milliy tafakkurni o‘stirish omillari	268
Nodira NURULLAEVA, Sanoqul DO‘STOV. Yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashda xalq qo‘shiqlarining ahamiyati va tutgan o‘rni	271
Nozima NURULLAYEVA. Yoshlarni tarbiyalashda musiqiy tasavvurlarning xususiyatlari.....	273
Nigora NURULLAYEVA. Buxoro folklor qo‘shiqlari xalqning ijodiy ma’suli sifatida	275
Boburshox NURULLAYEV, Sanoqul DO‘STOV. Folklor qo‘shiqlarini tanlab olishga qo‘yiladigan metodik talablar	278
Mehriniso NURULLAEVA. Yoshlarda milliy qadriyatlarga asoslangan estetik tarbiyaning ahamiyati	281
O‘ktam IBODOV. Musiqa darslarida o‘quvchilarni musiqaga bo‘lgan ijodkorlik xususiyatlarini shakllantirish	283
Jo‘rabek YARASHEV, Dilnavoz MURATOVA. O‘rta umumta’lim maktablarida o‘quvchilarning ovozini tarbiyalash va rivojlantirish usullari	286
Dinora UMARQULOVA, F.G NURULLAYEV. Buxoro shashmaqomi ustuni	289
Dinora UMARQULOVA, F.G NURULLAYEV. O‘zbek katta ashulasining jahon miqyosidagi o‘rni.....	292
Shuhrat G‘ULOMOV. Tarixiy janrda O‘zbekiston tasviriy san’ati rivoji	294
Farrux NURULLAYEV, Nodira NURULLAYEVA. O‘zbek xalq qo‘shiqlarining uzluksiz ta’limdagi tutgan o‘rni va tarbiyaviy ahamiyati.....	297

Dilshoda RUSTAMOVA

Buxoro davlat universitetining Pedagogika institute
musiqqa ta'limi kafedrası I bosqich magistri

F.G. Nurullayev

Buxoro davlat universiteti dotsenti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

HOZIRGI KUNDA UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTEBLARIDA MUSIQA TARBIYASI

Ushbu maqolada hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim makteblarida musiqiy tarbiya, ta'lim, o'quvchilarni badiiy-estetik didini yuksaltirish va ularni har tomonlama rivojlantirib, komil inson qilib tarbiyalash haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: musiqqa, san'at, ta'lim, tarbiya, odob, axloq, xulq-atvor, estetika, axborot texnologiya, ommaviy madaniyat, tarbiyaviy jarayon, inson kamoloti.

В статье рассматриваются музыкальное воспитание школьников сегодняшнего дня. Обсуждаются развитие личности у младших школьников, целенаправленные педагогические процессы формирования и интеграционных нравственных качеств. Всестороннее улучшение средних школ.

Ключевые слова: музыка, воспитание, культура, песня, чувство, интеллект, арт-художество, литература, ребёнок, развитие.

The article deals with the musical education of today's schoolchildren. The development of personality in younger schoolchildren, purposeful pedagogical processes of formation and integration of moral qualities are discussed. Comprehensive improvement of secondary schools.

Key words: music, education, culture, song, feeling, intellect, art art, literature, child, development.

Kirish. Komil insonni musiqiy tarbiyalash va voyaga yetkazish jarayoni - musiqiy pedagogik faoliyatning uzluksiz jarayoni bo'lib, axborot texnologiyaning so'nggi namunalari doirasida amalga oshiriladigan hamda tarbiyalanuvchilarning ijobiy fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirish maqsadlariga qaratilgan tashkiliy faoliyatdan iborat. Bu faoliyatda musiqqa o'qituvchi musiqiy tarbiyaviy jarayonning asosiy xususiyatlarini bilishi kerak.

Asosiy qism. Ma'lumki, inson kamolotida muhim o'rin tutuvchi ma'naviy va axloqiy poklik, imon, insof, diyonat, or-nomus, mehr-oqibat, keksalarga hurmat singari insoniy fazilatlar o'z-o'zidan shakllanmaydi. Ularning asosida yosh avlodga oila va umumiy o'rta ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan ta'lim-tarbiya mazmuni, g'oyaviy yo'nalishi va samarasi mujassamlashgan. Binobarin, o'sib kelayotgan yosh avlodning zamon talablariga mos, barkamol inson bo'lib shakllanishlari uchun ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismlari - aqliy, ma'naviy-axloqiy, jismoniy, mehnat, estetik, huquqiy, ekologik, iqtisodiy tarbiyalar bilan qatorda musiqiy tarbiyani tashkil etishga ham yangicha nuqtai nazardan yondashish, ularning samarali yo'llarini ishlab chiqish alohida dolzarblik kasb etadi. Bu esa ta'lim-tarbiyadagi eng muhim vazifalardan biridir. Hech kimga sir emaski, bugungi tezkor davrga hamohang ravishda inson dunyoqarashi, tafakkuri, tarbiyasi ham o'zgarib bormoqda. Biroq fan-texnika qanchalik jadal rivojlanib, jamiyat hayotida muhim joy olib, ishlab chiqarish jarayonlarining tezlashuviga qanchalik samarali ta'sir etmasin, yoshlarni komil inson etib tarbiyalash, ularga jahon andozalari darajasida ta'lim berish aslo mazmun-mohiyatini yo'qotgani yo'q. Fikrimizcha, bu borada chinakam musiqqa namunalari va ularda ilgari surilgan ezgu g'oyalarni yosh avlod ongiga singdirib borish yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishda ijobiy natijalarni beradi. Zotan, musiqaning ajoyib sehrli kuchi, mo'jizakor ta'siri haqida fikr yuritgan Abu Nasr Forobiy "Ilmlarning kelib chiqishi to'g'risida" asarida shunday deydi: "Bu ilm shu ma'noda foydaliki, u o'z muvozanatini yo'qotgan odamni tartibga keltiradi, mukammallikka yetmagan xalqni mukammal qiladi va muvozanatini saqlab turadi".

Musiqqa tarbiyaning tizimliliigi esa tarbiyaviy jarayonda umumiylikni tashkil etadi, chunki musiqiy tarbiyaviy jarayonlar bir nechta tizimlarning turli xususiyatlaridan iborat. Aytish mumkinki, musiqqa tarbiyaviy jarayonlar bu tarbiyaviy tizim holatlarining ketma-ket almashinuvidir. Musiqiy tarbiyaviy jarayonni tizimli ravishda ko'rib chiqish, musiqqa tizim va jarayonning tuzilmaviy xususiyatlarini, shuningdek, ular o'rtasidagi funktsional aloqalarning ajratib ko'rsatilishini ifodalaydi. Musiqqa o'qituvchi uchun har bir musiqiy tarbiyaviy uslubning o'ziga xos xususiyatini, mohiyatini, birining boshqasiga ta'siri natijasida o'zgarishini anglab yetishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazarimizda, o'quvchilarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishda musiqiy tarbiyani, avvalo, oilada tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Chunki bola shaxsini shakllantirishda va rivojlantirishda oiladagi va maktabdagi muhitning ta'siri juda katta bo'lib, boladagi eng muhim individual xususiyatlar oiladagi va umumta'lim dargohidagi mavjud ijtimoiy psixologik muhit ta'sirida shakllanadi. Bunda ota-ona, oila a'zolari o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabat, san'at, madaniyatga bo'lgan munosabatlarni ham qayd etish joiz.

Ma'lumki, yaxshi oilaviy muhitda tarbiyalangan bolaning hayot haqidagi, turli voqea-hodisalar, urf-odatlar, san'at, madaniyatga oid taassurotlari ko'pincha ijobiy tarzda kechadi. Oiladagi birgalikda televizor ko'rish, konsert tomosha qilish, teatr, konsert tomoshalariga borish, o'z taassurotlarini o'rtoqlashish kabi muloqotlar bolalar dunyoqarashini o'stirib, hayotiy voqea-hodisalarni aks ettiruvchi badiiy adabiyot, san'at musiqani mohiyatini tushinishga, badiiy va g'oyaviy idrok etishga olib keladi.

Muhokamalar va natijalar. Ma'lumki, tarbiya inson ongi, his-tuyg'ulari, tasavvuri, e'tiqodi, dunyoqarashi, xatti-harakatlari va xulq-atvoriga doimo ijobiy ta'sir o'tkazib kelgan. Shu nuqtai nazardan aytish mumkinki, musiqiy tarbiya go'zallik va xunuklikni, yuksaklik va tubanlikni, shodlik va kulfatni anglashga ham o'rgatadi. Musiqa tili barchaga tushunarli va yaqin bo'lgani uchun musiqa tovush tovlanishlari orqali fikr va tuyg'ularni aks ettiradi. Musiqiy tarbiya faqat narsa va hodisalarning mohiyatini anglash, go'zal jihatlarini ko'ra bilishnigina emas, balki ichki go'zallikni his qilish xislatini ham tarbiyalaydi. Insondagi xulqiy go'zallikni qadriga etishga undaydi. Bunda musiqaning falsafiy mohiyati ham namoyon bo'ladi. E'tibor berib qaraydigan bo'lsak, ajoyib musiqa asarlari chuqur falsafiy mazmun bilan sug'orilgan bo'lib, ularda hayot va o'lim, shaxs va jamiyat, ezgulik va zulm, qudrat va zaiflik kabi masalalar aks etadi. Ko'pchilik yaxshi biladiki, ertaklarda qahramon musiqa orqali ulkan dev yoki ilonni sehlalab, uning changalidan o'zi yoki sevgan qizini xalos etadi. Chuqurroq nazar tashlaydigan bo'lsak, buning zahirida musiqaning ko'ngilni ezgulikka undovchi san'at ekani o'z aksini topgan. Shu ma'noda, o'sib kelayotgan avlod uchun musiqa ijobiy sifatlarini shakllantiruvchi vosita hisoblangan. Musiqa ashula va raqs tarkibida ham vujudga keladi. Keyinchalik esa badiiy ijodning mustaqil turiga aylanadi. U o'ta o'ziga xos badiiy ifoda "til"ga ega bo'lib, maxsus ishlab chiqilgan va tanlab olingan tovushlar ana shu "til"ning manbaidir. Albatta, musiqa shaxsni shakllantirish, uning ijobiy fazilatlarining yo'nalishlarini o'z-o'zidan belgilab bermaydi. Zotan, tarbiyaviy ta'sirning eng muhim jihatlari musiqiy asarning g'oyaviy mazmuniga bog'liqdir. Ana shu bilan musiqiy-estetik tarbiyaning vazifalari belgilanadi. Musiqiy-estetik tarbiyaning o'ziga xos xususiyati shundaki, u shaxs sifatida shakllanayotgan bolalarning hissiyoti va fikrlarini takomillashtiradi. Shu bois bolalar tinglaydigan yoki ijro etadigan musiqa asarlari o'z xarakteri, janri, takror bayon qilish usullariga ko'ra har xildir va ular o'rtasidagi aloqa o'xshashligi va farqi, muvofiq va ziddigiga ko'ra o'rganiladi. Qayd etish joizki, inson shaxsining har tomonlama kamol topishi aqliy, axloqiy estetik va jismoniy tarbiyaning uzviy aloqasi tufayli ro'yobga chiqadi. O'z navbatida g'oyaviy-axloqiy ta'sirini amalga oshirishga to'g'ri ishlab chiqilgan hamda bolalarning yosh imkoniyatlariga muvofiq tanlangan repertuar samarali yordam beradi.

Musiqa mashg'ulotlarida bilish va aqliy faoliyatlar ham faollashgani bois odamlar musiqani diqqat berib tinglash barobarida ko'plab ma'lumotlarni bilib oladi. Biroq bunda ular musiqaning eng umumiy xususiyatlaridan eng yorqin obrazlarnigina idrok etadilar. Biroq bu jarayonda tinglash, uning ifoda vositalarini farqlash, qiyoslash, ajratish vazifalari qo'yilgan bo'lsa ham emotsional munosabat o'z ahamiyatini yuqotmaydi. Bu aqliy harakatlar inson hissiyoti va kechinmalari doirasini boyitadi hamda kengaytiradi.

Musiqa san'at sifatida ijtimoiy ong shakli bo'lib, u kishining his-tuyg'ularini ifodalash bilan birga voqelik va davr ruhini ham o'zida aks ettiradi. Mashhur polyak bastkori K.Shimanovskiy "Jamiyatda musiqaning tarbiyaviy ahamiyati" sarlavhali maqolasida musiqaning tabiiy kuch-qudrati haqida fikr yuritarkan, uning ikki qarama-qarshi yo'nalishda – yaratish va buzish uchun ishlatish mumkinligini - kerakli ishga yo'naltirgan holda, tezoqar daryoning suvlaridan foydalanib, foydali va unumli ishlar uchun, ya'ni tegirmonni aylantirish uchun ishlatgandek, musiqa kuchidan ham unumli foydalanish zarurligini e'tirof etgan. Musiqaning insonga ta'siri, shaxsning va jamiyatning ruhiy hayotidagi o'rni keng qamrovli muammo hisoblanadi. Ushbu murakkablik va serqirralik musiqa fanining o'ziga xos jihatlari aks ettiradi. Zero, kuy va uning musiqiy ifodasi kishining hissiyotiga chuqur ta'sir qilib, unda har xil hislarni uyg'otadi, turlicha kayfiyatlarni hosil qiladi. Qo'shiqning matni, g'oyaviy mazmuni faqat hissiyotga emas, balki tinglovchilarning ongiga ham ta'sir qilib, ularni hayajonlantiradi va fikrlashga majbur etadi. Kishilarda asarda aks etgan ma'naviy muammolarga nisbatan muayyan munosabat uyg'otadi. Bunday ta'sir g'oyat murakkab va qadratlidir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, hozirgi kunda o'rta maktablarda musiqa tarbiyasi, o'quvchi shaxsiyatining rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadigan san'at hisoblanadi. Inson musiqa bilan ona

allasi orqali tanishib umrbod musiqadan zavq oladi va cheksiz ma'naviy kuch-qudratga ega bo'ladi. Shu sababli musiqa tarbiyasi nafosat tarbiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, insonni atrofda go'zal narsalarni to'g'ri idrok etishga, ularni qadrlashga o'rgatadi, insonda yuksak va ma'naviy dunyoqarashni shakllantiradi. Bu jarayonda shaxsning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan xususiyatlarning individual ifodasi, ijtimoiy ahamiyatga molik xususiyatlar kombinatsiyasi, inson ijtimoiyligi shakli ekanini nazarda tutadigan bo'lsak, bu borada musiqaning ahamiyati yana bir bor oydinlashadi va musiqiy ta'lim tizimida yangicha yondashuv borasidagi izlanishlarimiz zamonaviy axborot - pedagogik texnologiyalarini joriy qilish bilan bog'liq ekanligini ko'rsatmoqda. Bu metodikadan foydalanish musiqa o'quv-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga olib keladi, hamda shaxsni musiqiy tomondan tarbiyalash va rivojlantirishga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat –yengilmas kuch. -T.: “Ma'naviyat”, 2008.
2. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. -T., 1998.
3. Fayziyev O., Fayziyev O. Musiqa va tarbiya/ ilmiy-uslubiy qo'llanma. –T., 2007.
4. Qodirov R. G'. Musiqa psixologiyasi/ o'quv qo'llanma. - T.: “Musiqa”, 2005.